

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ «ΤΗΜΕΝΟΣ»
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ

ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ελένη Γρίβα

Σε συνεργασία με:

Αναστασία Γιαννακοπούλου, Ευμορφία Κηπουροπούλου, Ελένη Κοροσίδου

Ψηφιακή έκδοση

**ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ**

ΤΟΜΟΣ Α΄

Ελένη Γρίβα

Σε συνεργασία με:

Αναστασία Γιαννακοπούλου, Ευμορφία Κηπουροπούλου, Ελένη Κοροσίδου

Έκδοση: Αύγουστος 2022

Εκδότης: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας / ΠΕΚ «ΤΗΜΕΝΟΣ»

ISBN 978-618-5613-08-2

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
-----------------------	----------

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	22
---	-----------

Η ονομασιοκεντρική προσέγγιση στη διδασκαλία του λεξιλογίου της νέας ελληνικής	23
--	----

Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη

Ορθογραφική απόδοση θεματικών μορφημάτων από παιδιά του Δημοτικού Σχολείου	41
--	----

Μαρία Ζυγούρη

Αθανάσιος Αϊδίνης

Σχεδιάζοντας διδακτικό υλικό και δραστηριότητες για τη διδασκαλία του μη κυριολεκτικού λεξιλογίου μιας Γ2/ΞΓ υπό το πρίσμα της Εφαρμοσμένης Γνωσιακής Γλωσσολογίας	57
--	----

Ιωάννης Γαλαντόμος

Γλωσσολογία και Διδακτική: Περιγραφή «υποψήφων» προθέσεων τόπου της Νέας Ελληνικής	71
--	----

Αναστασία Γιαννακοπούλου

Το ποιοό ενέργειας της Νέας Ελληνικής και η διδασκαλία του	87
--	----

Αγγελική Σακελλαρίου

«Δύο γλώσσες, ένας ορισμός»: μια διδακτική παρέμβαση για τη βελτίωση των τυπικών ορισμών των ουσιαστικών σε δίγλωσσους μαθητές Γυμνασίου	100
--	-----

Ιφιγένεια Δόση

Στρατηγικές Κατανόησης Γραπτού Λόγου στη Γ2/ΞΓ: Ανασκόπηση ερευνών για την αναγνωστική στρατηγική συμπεριφορά στη Γ2/ΞΓ υπό την επιρροή των μεταβλητών της ηλικίας και του γλωσσικού επιπέδου	112
---	-----

Μαρία Γαλαντόμου

Η γραπτή παραγωγή στην Ελληνική ως Γ2: Ένα θεωρητικό μοντέλο ανάλυσης και αξιολόγησης	125
---	-----

Παναγιώτης Παναγόπουλος

ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΙ-ΠΟΛΥΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	136
---	------------

Μετά τον κριτικό γραμματισμό. Για ένα σύγχρονο, συνθετικό Πρόγραμμα Σπουδών για τη Νεοελληνική γλώσσα στο Λύκειο	137
--	-----

Διονύσης Γούτσος

Πολυτροπικότητα και οπτικός γραμματισμός στη διδασκαλία της γλώσσας: Προγράμματα σπουδών και μεθοδολογικές προεκτάσεις	153
--	-----

Μαριάνθη Οικονομάκου

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου 2011, Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου 2014: Συγκριτική μελέτη της γλωσσικής	
---	--

διδασκαλίας στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών για το νηπιαγωγείο και τεκμήρια πολυτροπικότητας	167
<i>Αναστασία Δημητριάδου</i>	
<i>Σοφία Παπαδοπούλου</i>	
Αντέγραφέ το και έδωσέ το: από τη γραμματική διδασκαλία στη γραμματική ανακάλυψη	177
<i>Άννα Ιορδανίδου</i>	
Πρακτικές απόψεις και προσωπική θεωρία εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της αναγνωστικής κατανόησης και της παραγωγής κειμένων	194
<i>Μαρία Πετμεζά</i>	
<i>Ιωάννης Σπαντιδάκης</i>	
Κριτικός Γραμματισμός και Διαπολιτισμική Ενσυναίσθηση: μια διδακτική πρόταση αξιοποίησης της αφήγησης στο πλαίσιο των Πολυγραμματισμών.....	209
<i>Ειρήνη Κουτρομπά</i>	
Οπτικές των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση των πολυγραμματισμών στην πρωτοβάθμια / δευτεροβάθμια εκπαίδευση	226
<i>Χριστίνα Μουτσιούνα</i>	
<i>Αργυρώ Παπαθεμιστοκλέους</i>	
Πρακτικές εξωσχολικού γραμματισμού στην ξένη γλώσσα.....	240
<i>Ευαγγελία Ζιώγα</i>	
<i>Μαρία Λασκαράκη</i>	
Ποικιλόμορφα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα: διαφοροποιώντας τη διδασκαλία στο γλωσσικό μάθημα...254	
<i>Στεργιανή Ζήση</i>	
Προς γλωσσική σύγκλιση ή απόκλιση; Διαπιστώσεις – Προβληματισμοί – Προτάσεις.....	266
<i>Κώστας Ντίνας</i>	
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	287
Ένα σενάριο διδασκαλίας του παραμυθιού για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας	288
<i>Ελένη Γκόρα</i>	
<i>Αλέξανδρος Ακριτόπουλος</i>	
Η διδασκαλία της λογοτεχνίας ως μέσο δημιουργικής έκφρασης στο Γυμνάσιο μέσα από την παιδαγωγική των πολυγραμματισμών και του κριτικού γραμματισμού	302
<i>Κωνσταντίνα Καλαούζη</i>	
Δημιουργική Γραφή: μια λανθάνουσα προϋπόθεση κριτικής και αισθητικής αποτίμησης της Λογοτεχνίας στο Λύκειο	319
<i>Αγνή Παπακώστα</i>	
Η «διαστρέβλωση» της αλήθειας στην πρόσληψη και ανάπλαση ιστοριών	334
<i>Κωνσταντίνος Δημουλάς</i>	
<i>Ευριπίδης Δημουλάς</i>	
<i>Έλλη Βέλλιου</i>	

*Θεοδώρα Παπαδημητρίου
Ανθή Βαχτσεβάνου
Όλγα Κούρτογλου
Σταματία Καππέ*

Κριτικός γραμματισμός και διδασκαλία της λογοτεχνίας: Ένα διδακτικό σενάριο 345

*Αλέξανδρος Ακριτόπουλος
Χριστίνα Μουτσιούνα
Αργυρώ Παπαθεμιστοκλέους*

Διδασκαλία της λογοτεχνίας - Καλλιέργεια της δημιουργικότητας 359

Ελένη Χατζημαυρουδή

Η λογοτεχνία στη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης/Ξένης γλώσσας: Προτάσεις για διδακτική αξιοποίηση..... 373

*Ιωάννα Καϊάφα
Natalya Voyevutko*

Η ενσωμάτωση λογοτεχνικών κειμένων στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως δεύτερης και ξένης γλώσσας..... 379

Σοφία Χανιωτάκη

Διδακτικές προσεγγίσεις στη γλωσσική ανάπτυξη των νηπίων με τη συμβολή της παιδικής λογοτεχνίας 397

*Στεργιανή Ντίνου
Αθανασία Καρακώστα*

Λέσχες ανάγνωσης στο σχολείο: Ένα παράδειγμα - πρόταση δράσης για τη φιλιαναγνωσία στο πλαίσιο της μη τυπικής εκπαίδευσης 408

*Ιωάννης Σισμανίδης
Ιωάννης Μπονόβας*

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΕ ΨΗΦΙΑΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ..... 421

Η παιδαγωγική της διαγλωσσικότητας στη διαδικασία ψηφιακής αφήγησης: Προσεγγίζοντας δημιουργικά και κριτικά τον γραμματισμό 422

Ελένη Κοροσίδου

Story Logic Net: ανάπτυξη δεξιοτήτων πολυγραμματισμού μέσα από τη διαδικτυακή συνεργατική γραφή και την ψηφιακή αφήγηση..... 436

*Θαρρενός Μπράτιτσης
Γεωργία Κηπουροπούλου*

Τα παιδιά ζωγραφίζουν στον «τοίχο»... του padlet! Μία διδακτική πρόταση αυθεντικής διδασκαλίας και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης της γλώσσας, με τη χρήση του συνεργατικού online εργαλείου padlet 448

*Χριστίνα Καραγιάννη
Μαρία Κικίδου*

Στάσεις και απόψεις εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση ψηφιακών παιχνιδιών κατά τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας 455

*Κωνσταντίνα Ηλιοπούλου
Αλεξάνδρα Αναστασιάδου*

Βιβλία πληροφοριών στο Νηπιαγωγείο.....	476
<i>Νεκτάριος Στελλάκης</i>	
<i>Κατερίνα Παπαδημητρίου</i>	
Η γλώσσα στο Νηπιαγωγείο σε συνθήκες τηλεκπαίδευσης: Μια διδακτική πρόταση.....	486
<i>Βασιλική Καραπά</i>	
<i>Αικατερίνη Καρατέγου</i>	
Κύκλος διαδικτυακών συναντήσεων με συγγραφείς και δημοσιογράφους στο Κολλέγιο Ανατόλια – Ένα αυθεντικό περιβάλλον μάθησης	502
<i>Ελένη Χατζημανουδή</i>	
<i>Εύη Τραμαντζά</i>	
Διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις και εκμάθηση δεύτερης/ξένης γλώσσας: Σχεδιάζοντας ψηφιακά περιβάλλοντα μάθησης.....	517
<i>Χρυσάνθη Μάρκου</i>	
Η ολοκληρωμένη εκμάθηση περιεχομένου και γλώσσας (CLIL) ένα βήμα μπροστά: Διδασκαλία και αξιολόγηση της Ιστορίας στην ξένη γλώσσα	530
<i>Ιφιγένεια Κωφού</i>	
<i>Εμμανουήλ Τζώρτζης</i>	
Η η-τάξη (e-class) του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου ως ψηφιακός βοηθός στη διδασκαλία της γλώσσας σε ένα μικτό μοντέλο μάθησης.....	540
<i>Κωνσταντινιά Μυλωνά</i>	
<i>Μαριάνθη Καρατσιώρη</i>	
Νέα κανονικότητα: διδάσκοντας τη Νέα Ελληνική ως ξένη κατά τη διάρκεια της πανδημίας.....	552
<i>Vojkan Stojičić</i>	
<i>Anka Rađenović</i>	
Σύγχρονες επικοινωνιακές τεχνικές του εκπαιδευτικού ηγέτη στην εξ αποστάσεως διδασκαλία της ελληνικής, απόρροια της αριστοτελικής ρητορικής	568
<i>Γεώργιος Τζήμας</i>	
Ρουμπρικές αξιολόγησης και άμεση ανατροφοδότηση	580
<i>Κωνσταντίνος Τρικάλης</i>	
Επαναπροσδιορίζοντας την αξιολόγηση στην τάξη του γλωσσικού μαθήματος: Το ημερολόγιο και οι κλίμακες διαβαθμισμένων κριτηρίων ως πρακτικές εναλλακτικής αξιολόγησης.....	594
<i>Ελένη Γρίβα</i>	
<i>Ιφιγένεια Κωφού</i>	
Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	613
Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση σε δίγλωσσα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα: παραγωγή σύγχρονου γλωσσικού υλικού από εκπαιδευτικούς της ελληνικής γλώσσας.....	614
<i>Σπυρίδων Μπούρας</i>	
Επιμορφώνοντας εκπαιδευτικούς για θέματα διγλωσσίας στο πλαίσιο της υπηρεσίας “Με 2 Γλώσσες”	629
<i>Γεωργία Φωτιάδου</i>	
<i>Αλεξάνδρα Πρέντζα</i>	

*Χριστίνα Μαλιγκούδη
Σταματία Μιχαλοπούλου
Μαρίνα Ματθαιουδάκη*

Ανάπτυξη μιας κλίμακας αξιολόγησης των πεποιθήσεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη συμμετοχή τους σε Ηλεκτρονικές Κοινότητες Μάθησης 646

Αθηνά Γελαδάρη

Απόψεις διευθυντών και εκπαιδευτικών για τα δημοτικά σχολεία ως επαγγελματικές κοινότητες μάθησης: Μία ποιοτική έρευνα 664

Αικατερίνη Μπαλάση

Η σπουδαιότητα των επιμορφώσεων στο εκπαιδευτικό έργο τη σύγχρονη εποχή - Διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών για την επιμόρφωση και τη γλωσσική διδασκαλία 680

Μαργαρίτα Κατρακούλη

Τράπεζα σεναρίων Επαγγελματικής Κοινότητας Μάθησης για νεοεισερχόμενους εκπαιδευτικούς..... 694

Κωνσταντίνος Τρικόλης

Η αυτοαξιολόγηση ως εναλλακτική μορφή αξιολόγησης του σχολείου: Τρεις προϋποθέσεις για την επίτευξή της στο πλαίσιο της Σχολικής Βελτίωσης..... 706

Ιωάννης Θεοδώρου

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα «Αγγλικά στο Νηπιαγωγείο: Προς μια Πολυγλωσσική Εκπαίδευση»: Σχεδιασμός και υλοποίηση..... 722

Αναστασία Γκαϊνταρτζή

Αχιλλέας Κωστούλας

Μάγδα Βίτσου

Ο ρόλος των συναισθημάτων στην εκμάθηση ξένων γλωσσών 730

Αγγελική Ψάλτου-Joycey

Προς γλωσσική σύγκλιση ή απόκλιση; Διαπιστώσεις – Προβληματισμοί – Προτάσεις

Κώστας Δ. Ντίνας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
kdinas@uowm.gr

Abstract

In language - both locally and supra-locally - opposite forces operate: these forces, which lead to linguistic convergence, and the others, which lead to linguistic divergence, to a perpetual conflict of both interlocal and diachronic character. In this paper, an attempt is made to reflect on the current situation, in both local and global dimensions, as well as to reflect on the implications and challenges that arise, and some suggestions are made in relation to options for society and education.

Keywords: Linguistic diversity, linguistic convergence / divergence, multiliteracies.

Περίληψη

Στη γλώσσα —και σε τοπικό αλλά και σε υπερτοπικό επίπεδο— λειτουργούν αντίρροπες δυνάμεις: κεντρομόλες, που οδηγούν σε γλωσσική σύγκλιση, και φυγόκεντρες, που οδηγούν σε γλωσσική απόκλιση, σε μια αέναη σύγκρουση με διατοπικό αλλά και διαχρονικό χαρακτήρα. Στην εργασία θα επιχειρηθεί μια αποτίμηση της σημερινής κατάστασης και στις τοπικές αλλά και τις παγκόσμιες διαστάσεις της, θα διατυπωθούν προβληματισμοί για τις επιπτώσεις και τις προκλήσεις που προκύπτουν και θα προταθούν επιλογές για την κοινωνία και την εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά: Γλωσσική ποικιλότητα, γλωσσική σύγκλιση/απόκλιση, πολυγραμματισμοί.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Κανένας άνθρωπος δεν είναι μόνος του ένα Νησί ακέραιο και ξεχωριστό· κάθε άνθρωπος είναι ένα κομμάτι της Ηπείρου, ένα κομμάτι της ενδοχώρας· αν η θάλασσα πάρει μαζί της ένα σβόλο χώμα, η Ευρώπη λιγοστεύει, σαν να ήταν ένα Ακρωτήριο ή σαν να ήταν ένας Πύργος, φίλων σου ή δικός σου· ο θάνατος του κάθε ανθρώπου με λιγοστεύει, γιατί ανήκω στην Ανθρωπότητα. Γι' αυτό, μη στέλνεις ποτέ να ρωτήσεις για ποιον χτυπά η καμπάνα· για σένα χτυπά.

Το απόσπασμα αυτό από τον 17ο στοχασμό του Άγγλου στοχαστή John Donne, που έζησε στο γύρισμα του 16ου προς τον 17ο αιώνα (1572-1631), έδωσε το έναυσμα για να γραφεί το κορυφαίο έργο του Έρνεστ Χέμινγκουεϊ «Για ποιον χτυπά η καμπάνα». Έχει από πολλούς διαβαστεί, πολύ συχνά και στις μέρες μας, πβ. και την ανάγκη εμβολιασμού όλου του πλανήτη κατά της Covid19, ως προειδοποίηση μιας επερχόμενης, τότε, διάλυσης της ευρωπαϊκής συνοχής και ως πρόσκληση-πρόκληση για αλληλεγγύη μεταξύ λαών και κρατών για το καλό όλων.

Τηρουμένων των αναλογιών, δεν είναι λίγες οι φορές που το ακούμε αυτό και για τις διαλέκτους μιας γλώσσας, αλλά και για γλώσσες, ότι κινδυνεύουν με αφανισμό, ότι η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε γλωσσική σύγκλιση με την επικράτηση των ισχυρών γλωσσών του πλανήτη και την εξαφάνιση της γλωσσικής ποικιλότητας υπέρ μιας γλωσσικής ομογενοποίησης.

Μια ψύχραιμη ματιά στην ιστορία της ανθρωπότητας δείχνει ότι η εμφάνιση και η εξαφάνιση γλωσσών είναι κάτι πολύ σύνηθες και φυσικό· λαοί που πριν πολλούς αιώνες έγραψαν σημαντικό κομμάτι του ανθρώπινου πολιτισμού στην πορεία του χρόνου χάθηκαν ως αυτοτελείς οντότητες και μαζί τους οι γλώσσες τους. Οι Σουμέριοι, στους οποίους οφείλουμε την επινόηση της γραφής, είναι ένα τέτοιο τρανταχτό παράδειγμα. Το караβάνι, όμως, του πολιτισμού προχωράει για πολλές εκατονταετίες και χωρίς αυτούς και θα προχωρήσει και χωρίς πολλούς άλλους στο μέλλον...

Είναι αυτή μια ρεαλιστική —ή και κυνική θα την έλεγε κανείς— αντιμετώπιση γλωσσών και πολιτισμών; Σήμερα, τι γίνεται σε τοπικό-εθνικό αλλά και υπερτοπικό-διεθνικό επίπεδο σε σχέση με αυτό που αποκαλούμε γλωσσική ποικιλότητα; Υπάρχει τάση εξάλειψης ή ανάγκη ή δυνατότητα διατήρησής της; Για να διατηρηθεί οτιδήποτε, πρέπει και να το θέλουμε και αντικειμενικά να μπορεί να διατηρηθεί. Ας τα δούμε με τη σειρά.

2. Στάσεις απέναντι στη γλωσσική ποικιλότητα

Οι στάσεις των ομιλητών απέναντι στη γλώσσα/γλώσσες τους ή απέναντι σε γλώσσες άλλων κοινοτήτων είναι ένα κεφαλαιώδες θέμα της κοινωνιογλωσσολογίας, διότι αφορά την υποκειμενική διάσταση της γλωσσικής συμπεριφοράς (Τσιτσιπής, 2001, σ. 78). Τελευταία η μελέτη των γλωσσικών στάσεων ανήκει στο ερευνητικό πεδίο της *γλωσσικής ιδεολογίας*, του συνόλου δηλ. των στάσεων και απόψεων που μια κοινότητα έχει για τη γλώσσα (Silverstein, 1979), (Τσιτσιπής, 2001, σ. 78). Έρευνες έχουν δείξει ότι μέλη κοινοτήτων που μιλούν μια γλώσσα, λόγω κυρίως του ηγεμονικού ρόλου του σχολείου και άλλων κρατικών μηχανισμών σε τοπικό-εθνικό επίπεδο, ωθούνται στο να ντρέπονται για τη γλώσσα τους και υιοθετούν την άποψη της υποτιθέμενης υπεροχής μιας τυποποιημένης (standard) ποικιλίας που συνυπάρχει σε σχέση κυριαρχίας με την τοπική γλώσσα ή διάλεκτο (πβ. και Weinrich, [1953] 1974). Κάτι αντίστοιχο ισχύει σε υπερεθνικό επίπεδο στη βάση της διάκρισης μεταξύ «ισχυρών» και «ασθενών» γλωσσών, βλ. σχετικά τα πρακτικά του συνεδρίου με τον εύγλωττο τίτλο «Ισχυρές» και «Ασθενείς»

γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού (Χριστίδης, 1999).

Τούτων δοθέντων προκύπτει ότι οι στάσεις απέναντι στη γλώσσα είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, καθώς σ' αυτό εμπλέκεται η επίσημη άποψη του ηγεμονικού θεσμικού πλαισίου της κοινωνίας, η οποία κατά κανόνα τείνει στην προώθηση μιας καθαρολογικής αντίληψης υπέρ της τυποποιημένης (standard) ποικιλίας, την οποία ανάγει σε γλωσσική νόρμα με την υποχρέωση συμμόρφωσης όλων σ' αυτήν. Στην περίπτωση αυτή οι ομιλητές μιας μειονοτικής γλώσσας, μιας διαλέκτου ή ενός τοπικού ιδιώματος επιχειρείται να πειστούν ότι η δική τους γλωσσική επιλογή είναι μια φθαρμένη, ατελής ποικιλία (Τσιτσιπής, 2001, σ. 79) και επομένως ανάξια λόγου και διατήρησής της.

Από μια άλλη σκοπιά, όμως, η γλώσσα αποτελεί και σύμβολο ομαδικής-εθνοτικής ταυτότητας. Αρκεί εδώ να θυμηθούμε τις συνθήκες καθιέρωσης από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μητρικής Γλώσσας, στις 21 Φεβρουαρίου, με σκοπό την προώθηση της γλωσσικής πολυμορφίας και της πολύγλωσσης εκπαίδευσης καθώς και τη διάσωση των ολιγότερο ομιλούμενων γλωσσών. Έχει ενδιαφέρον να επισημάνουμε ότι ο εορτασμός αποτελεί ουσιαστικά ημέρα μνήμης της Σφαγής της Ντάκα στις 21 Φεβρουαρίου του 1952, όταν φοιτητές του Ανατολικού Πακιστάν, του σημερινού Μπανγκλαντές, ξεσηκώθηκαν, στο πλαίσιο του «Γλωσσικού Κινήματος», για να εμποδίσουν την απαγόρευση της γλώσσας τους, της Μπενγκάλι, και την παράλληλη υιοθέτηση της επίσημης γλώσσας του Πακιστάν, της Ουρντού. Η αστυνομία έπνιξε τη διαμαρτυρία τους στο αίμα και η ημέρα ξεκίνησε να γιορτάζεται στο Μπαγκλαντές, όπου είναι και σήμερα επίσημη αργία, ως «Ημέρα του Γλωσσικού Κινήματος», για να αναγνωριστεί μετά και από την UNESCO.

Είναι εντυπωσιακό αλλά και εύκολα εξηγήσιμο γιατί κοντά σε όλα τα άλλα κινήματα που γνώρισε η ανθρωπότητα, εθνικά, λαϊκά, επαναστατικά, κοινωνικά, κ.λπ., παρατηρούνται και «γλωσσικά» κινήματα. Η Ελλάδα είναι από τις χώρες που έζησαν πολύ έντονα ένα τέτοιο γλωσσικό κίνημα, το λεγόμενο «Γλωσσικό Ζήτημα», το οποίο αναδεικνύει πολύ εύγλωττα τη σημασία που αποδίδει ο άνθρωπος στη μητρική του γλώσσα ή διάλεκτο ή μορφή της ίδιας γλώσσας. Τα γεγονότα είναι λίγο-πολύ γνωστά: λίγες δεκαετίες πριν από την Επανάσταση του 1821 και καθώς ωριμάζει στους υπόδουλους Έλληνες η ιδέα για απελευθέρωση δημιουργείται η ανάγκη για μια πραγματικά εθνική γλώσσα. Στο ερώτημα ποια γλώσσα πρέπει να καλλιεργηθεί ως εθνική, γραπτή και προφορική, οι απαντήσεις ήταν: απ' τη μια η ομιλούμενη εκείνη την εποχή μητρική γλώσσα, απ' την άλλη η αρχαία

ελληνική, μια μορφή της ελληνικής από χρόνια όμως διαφοροποιημένη και μη ομιλούμενη. Η επιλογή, που έθετε έντονα ιδεολογικά και πολιτικά διλήμματα, έπρεπε να γίνει ανάμεσα στη σύγχρονη πραγματικότητα με όλες τις δυσκολίες αλλά και τις προκλήσεις της και το ένδοξο αλλά μακρινό παρελθόν. Ο αγώνας μεταξύ τους υπήρξε σκληρός και η σύγκρουση δεν αποσοβήθηκε ούτε με τις συμβιβαστικές προτάσεις του Κοραή. Υπήρξε μάλιστα και αιματοχυσία σε δύο περιπτώσεις: το 1901 με αφορμή μετάφραση των Ευαγγελίων στη δημοτική, τη μητρική γλώσσα του λαού της εποχής, και το 1903 για τη μετάφραση στη νεοελληνική γλώσσα της Ορέστειας του Αισχύλου. Με την έννοια λοιπόν αυτή η Ελλάδα έχει έναν ακόμη λόγο να τιμά την ημέρα της μητρικής γλώσσας, αφού —πριν από το Μπαγκλαντές— δοκίμασε εμφύλιες διαμάχες και ταραχές για γλωσσικά ζητήματα.

Όσο εξηγήσιμο και κατανοητό είναι το δέσιμό μας με τη μητρική μας γλώσσα ή διάλεκτο, που είναι το μόνο γλωσσικό ιδίωμα στον κόσμο στο οποίο αισθανόμαστε «σαν στο σπίτι μας», που μας κάνει να έχουμε μόνο σ' αυτό το ιδίωμα αυτό που ονομάζουμε «γλωσσικό αίσθημα», αφού είναι η γλώσσα ή το ιδίωμα της πρώτης μας αναπνοής, αυτή που «εθιλάσαμεν με το μητρικό γάλα», όπως υποστήριξε ο Αδαμάντιος Κοραής, στην οποία ακούσαμε το πρώτο νανούρισμα και ταχτάρισμα, αυτή που μας έρχεται αβίαστα στο στόμα, για να φωνάξουμε: «Θεέ μου!», «Μάνα μου!», αυτή στην οποία τα μοιρολόγια έχουν το πραγματικό και πλήρες τους νόημα, αφού οι γλωσσικοί τύποι που χρησιμοποιούνται από τα μέλη μιας κοινότητας μπορούν να αποτελούν ενδείκτες των κοινωνικών χαρακτηριστικών και ταυτοτήτων των ομιλούντων υποκειμένων (Gal, 1993). όσο, λοιπόν, εξηγήσιμα είναι όλα αυτά, άλλο τόσο κατανοητή είναι και η στάση του εκάστοτε εθνικού-κρατικού μηχανισμού, ο οποίος κατά κανόνα επιχειρεί κάποιες μορφές (και γλωσσική) ενοποίηση, καθώς φοβάται την ποικιλία ή τη διαφορετικότητα των (και γλωσσικών) ταυτοτήτων, πβ. τη στάση του καθεστώτος Φράνκο στην Ισπανία απέναντι στα καταλανικά (Τσιτσιπής, 2001, σ. 79), υπολογίζοντας ότι η πίστη προς την τοπική γλώσσα είναι πιθανόν ισχυρότερη από την πίστη προς το έθνος (Trudgill, [1974] 1995).

3. Προϋποθέσεις επιβίωσης - ενίσχυσης της γλωσσικής ποικιλότητας

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι ως προς το αν θέλουμε να διατηρήσουμε την τοπική/εθνική γλωσσική μας ιδιαιτερότητα η απάντηση είναι θετική. Μας επιτρέπεται, όμως, ή είναι δυνατόν αυτό να συμβεί στις τρέχουσες ή μελλοντικές κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες;

3.1. Πολιτικές/κοινωνικές συνθήκες

Ως προς το πρώτο: παρά το προφανώς αναμενόμενο, οι ιστορικές συγκυρίες μετά τη Γαλλική και τη Βιομηχανική Επανάσταση και η ανάπτυξη των φιλελεύθερων ιδεολογιών είχαν αρνητικές επιπτώσεις στην ανοχή και πολύ περισσότερο στην καλλιέργεια και προώθηση της (και γλωσσικής) πολυμορφίας, καθώς το αίτημα της ομοιογένειας —γλωσσικής και πολιτισμικής— υπήρξε συστατική διάσταση της ανάδυσσης των εθνικών κρατών μέσα από παλαιότερα πολυγλωσσικά-πολυπολιτισμικά μωσαϊκά (όπως, για παράδειγμα, η Οθωμανική ή Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία). Το αίτημα της ομοιογένειας προϋπέθετε τη δημιουργία ενός πολιτισμικού πλαισίου που θα εξασφάλιζε κοινωνική κινητικότητα και μεγάλο βαθμό επικοινωνίας για την ευχερή επικράτηση του αναδύμενου τότε καπιταλισμού, ο οποίος απαιτούσε έναν ομοιογενή —γλωσσικά και πολιτισμικά— πληθυσμό, που θα πρόσφερε το απαραίτητο ομοιογενές εργατικό δυναμικό για την παραγωγή σε μαζική κλίμακα (Χριστίδης, 2001, σ. 265· Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2004· Ντίνας, 2013).

Στο πλαίσιο αυτό και προς μια κατεύθυνση γλωσσικής σύγκλισης δημιουργήθηκαν οι τυποποιημένες (standard) εθνικές γλώσσες, που αντικατέστησαν τα παλαιότερα πολύγλωσσα και πολυπολιτισμικά μωσαϊκά του ευρωπαϊκού χώρου. Ενδεικτικό των αντιλήψεων για τις διαλέκτους και τις περιφερειακές γλώσσες την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης είναι το παρακάτω απόσπασμα: «Η άγνοια του εθνικού ιδιώματος είναι η κύρια αιτία που κρατά τόσα άτομα μακριά από την αλήθεια [...]. Για να ξεριζώσουμε όλες τις προκαταλήψεις, [...] να συσσωματώσουμε όλους τους πολίτες σε έναν εθνικό όγκο, [...] είναι αναγκαία η ταυτότητα της γλώσσας [...]. Η ενότητα του ιδιώματος είναι αναπόσπαστο κομμάτι της Επανάστασης» (Hagège, 1999, σ. 202). Απόρροια της αντίληψης αυτής είναι η εργαλειοποίηση της γλώσσας στο πλαίσιο του έθνους-κράτους με τη δημιουργία μιας «ισχυρής» εθνικής, κοινής, τυποποιημένης γλώσσας και τον στιγματισμό της ενδογλωσσικής ποικιλομορφίας με περιθωριοποίηση των «ασθενών» διαλέκτων και κατά μείζονα λόγο της ενδοεθνικής αλλογλωσσίας (Χριστίδης, 2001, σ. 264).

Μέσα στο ίδιο πνεύμα και με την προσθήκη των γεωγραφικών και ιστορικών ιδιαιτεροτήτων της πρέπει να ενταχθεί η ελληνική περίπτωση. Η Ελλάδα, ως πρόσφατα εντυπωσιακά ομοιογενής γλωσσικά και πολιτισμικά, ερχόταν σε επαφή με την άλλη «φωνή» —ως λόγο αλλά και ως πολιτισμό— με δύο εκδοχές (Χριστίδης, 2001, σ. 264 κ.ε.). Η πρώτη αφορούσε «νησίδες» στιγματισμένης αλλογλωσσίας: άλλες γλώσσες που

μιλιούνταν στο πλαίσιο της ελληνικής επικράτειας, συνδεδεμένες με ισχυρά στερεότυπα υποτίμησης, που οδηγούσαν σε πολιτικές περιθωριοποίησης και αφομοίωσης. Η δεύτερη εκδοχή αφορούσε, ως γλωσσομάθεια, τη συνάντηση με ηγεμονικές ευρωπαϊκές γλώσσες (γαλλικά παλαιότερα, αγγλικά στη συνέχεια) και συνδεόταν με ισχυρά στερεότυπα υπερτίμησης. Η επαφή με τις ηγεμονικές ευρωπαϊκές γλώσσες συνέβαλλε στην επιβεβαίωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας των Νεοελλήνων. Η ανάγκη αυτής της επιβεβαίωσης συνδέεται και με ένα άλλο πολύ βασικό και κρίσιμο φαινόμενο, το γλωσσικό ζήτημα. Η υπερτίμηση της αρχαιότροπης καθαρεύουσας ως κατεξοχήν ενδεδειγμένης για να αποτελέσει την επίσημη εθνική γλώσσα, και η συνακόλουθη υποτίμηση της ομιλούμενης, μητρικής, δημοτικής γλώσσας, συνδέονται με την ιστορική ανάγκη επιβεβαίωσης της ευρωπαϊκής ταυτότητας του νεοσύστατου εθνικού κράτους. Ως όχημα της επιβεβαίωσης αυτής λειτουργούσε η αρχαία ελληνική κληρονομιά—γλωσσική και πολιτισμική— που διέθετε τόσο κύρος στην Εσπερία (Χριστίδης, 2001, σσ. 264-265).

Ευτυχώς, όμως τα πράγματα αλλάζουν και όλο και περισσότερο τελευταία γίνεται λόγος για τη δυνατότητα χρήσης των τοπικών γλωσσικών ποικιλιών ή των «ασθενών» εθνικών γλωσσών. Μια σειρά πολιτικών—κυρίως— αποφάσεων επιβεβαιώνει του λόγου το αληθές. Στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που ψήφισε η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποσαφηνίζεται το ζήτημα του σεβασμού της γλώσσας ως εξής:

Άρθρο 29 - Στόχοι της Εκπαίδευσης

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί (μεταξύ άλλων):

γ) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από τον δικό του...

Άρθρο 30 - (Ειδικά για τα) Παιδιά μειονοτήτων (αναφέρεται:)

Στα κράτη όπου υπάρχουν εθνικές, θρησκευτικές, γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονας ή που ανήκει σε μία από αυτές τις μειονότητες δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να πρεσβεύει και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, από την άλλη, σε ψήφισμά του για τη διά βίου μάθηση ορίζει ως απαραίτητες σε ένα Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς οκτώ βασικές ικανότητες. Δύο απ' αυτές είναι: 1) Η επικοινωνία στη μητρική γλώσσα και 2) Η επικοινωνία σε ξένες γλώσσες. Ειδικά για την επικοινωνία στη μητρική γλώσσα αναφέρεται ότι:

Στο πλαίσιο των πολυ-πολιτισμικών και πολυ-γλωσσικών κοινωνιών της Ευρώπης, αναγνωρίζεται ότι η μητρική γλώσσα μπορεί να μην είναι σε όλες τις περιπτώσεις η επίσημη γλώσσα του κράτους μέλους. Η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση τέτοιων περιπτώσεων εμπίπτει στην αρμοδιότητα κάθε κράτους μέλους σύμφωνα με τις δικές του ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες.

Η επικοινωνία στη μητρική γλώσσα, σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, είναι η ικανότητα έκφρασης και ερμηνείας εννοιών, σκέψεων, συναισθημάτων, γεγονότων και απόψεων, τόσο σε προφορική όσο και σε γραπτή μορφή, και η ικανότητα γλωσσικής αλληλεπίδρασης με κατάλληλο και δημιουργικό τρόπο σε ολόκληρο το φάσμα των κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων: στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, στην εργασία, στο σπίτι και στον ελεύθερο χρόνο. Τα άτομα θα πρέπει να έχουν τις δεξιότητες να επικοινωνούν προφορικά και γραπτά σε διάφορες επικοινωνιακές καταστάσεις και να παρακολουθούν και να προσαρμόζουν την επικοινωνία τους στις απαιτήσεις της κατάστασης. Μια θετική στάση ως προς την επικοινωνία στη μητρική γλώσσα / διάλεκτο περιλαμβάνει τη διάθεση για κριτικό και εποικοδομητικό διάλογο, την εκτίμηση αισθητικών ιδιοτήτων και την προθυμία επιδίωξής τους, καθώς και το ενδιαφέρον για την αλληλεπίδραση με άλλους. Όσο για την επικοινωνία στις ξένες γλώσσες, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο παραδέχεται ότι πολλοί Ευρωπαίοι ζουν σε δίγλωσσες ή πολύγλωσσες οικογένειες και κοινότητες και ότι η επίσημη γλώσσα της χώρας όπου ζουν ενδέχεται να μην είναι η μητρική τους. Η επικοινωνία στις ξένες αυτές γλώσσες εμπεριέχει σε μεγάλο βαθμό τις ίδιες βασικές δεξιότητες της επικοινωνίας στη μητρική γλώσσα: την ακρόαση, ομιλία, ανάγνωση και γραφή σε ένα κατάλληλο φάσμα κοινωνικών και πολιτισμικών πεδίων σύμφωνα με τις επιθυμίες και τις ανάγκες καθενός. Η επικοινωνία στις ξένες γλώσσες απαιτεί επίσης κι άλλες δεξιότητες, όπως η διαμεσολάβηση και η διαπολιτισμική κατανόηση. Ο βαθμός επάρκειας του κάθε ατόμου στις δεξιότητες αυτές ποικίλλει σύμφωνα με το κοινωνικό και πολιτισμικό του υπόβαθρο, το περιβάλλον, τις ανάγκες και/ή τα ενδιαφέροντά του, σε κάθε περίπτωση, πάντως, αναδεικνύεται η υποστήριξη της πολυμορφίας ως οργανικό στοιχείο της ευρωπαϊκής κοινωνίας.

Μετά τη διαπίστωση ότι επιταχύνεται η απώλεια των γλωσσών ανά τον κόσμο, γλωσσολόγοι, ιδρύματα, αλλά και παγκόσμιοι οργανισμοί ανέλαβαν πρωτοβουλίες για αποτύπωση και ενίσχυση ακόμα και αναβίωση των απειλούμενων γλωσσών. Έτσι η UNESCO το 1995 εξέδωσε την Κόκκινη Βίβλο των Απειλούμενων Γλωσσών μετά την οποία παρατηρείται μια ένταση της διεθνούς προσπάθειας να διασωθούν γλώσσες που έχουν ακόμα περιθώρια για κάτι τέτοιο. Η προσπάθεια αυτή εντάσσεται σε ένα γενικότερο κλίμα και παράγεται πλέον ένα νέο «ήθος επικοινωνίας», όπου η πολυμορφία αντιπροσωπεύει μια πρόκληση (Χριστίδης, 1999, σσ. 91-95). Η πολυμορφία, υπό τη θεωρητική κάλυψη και της Κοινωνιογλωσσολογίας, διατηρείται και ενθαρρύνεται σε όλα τα πεδία κοινωνικού ενδιαφέροντος και υποστηρίζονται διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης των προβλημάτων, διαφορετικές ευαισθησίες στην αντιμετώπιση του μέλλοντος. Όλο και περισσότερο καλλιεργείται το ενδιαφέρον για τη διατήρηση και την εξέλιξή της και τονίζεται το δικαίωμα στη διαφορά. Τελευταία μάλιστα, παράλληλα με τις δραστηριότητες για την προστασία του περιβάλλοντος (πβ. την παγκόσμια οργάνωση World Wild life Fund για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας), αναπτύσσεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις «απειλούμενες», «λιγότερο διαδεδομένες», «λιγότερο ομιλούμενες», «ασθενείς», «κυριαρχούμενες», «μειονοτικές», «γλώσσες κληρονομιάς», «αυτόχθονες» γλώσσες, κ.λπ. —όλες διατυπώσεις υποστηρικτές και προστατευτικές.

3.2. Δυσμενείς/ευνοϊκές συγκυρίες

Αναφορικά με το δεύτερο ερώτημα-προϋπόθεση, που τέθηκε πιο πάνω: παρά το ότι θέλουμε και μας επιτρέπεται, όπως είδαμε, συντρέχουν οι αντικειμενικές-εξωτερικές προϋποθέσεις διατήρησης της γλωσσικής ποικιλότητας; Όσο κι αν φαίνεται ότι στο οικονομικοκοινωνικό περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης όλα βαίνουν προς μια σύγκλιση και ομογενοποίηση, τα πράγματα αφήνουν πολλά περιθώρια αισιοδοξίας.

Πάντως, πράγματι στις νέες οικονομικοπολιτικές συνθήκες των τελευταίων δεκαετιών προωθείται μια νέα υπερεθνική πραγματικότητα με κύρια χαρακτηριστικά της την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, την ελεύθερη αγορά και την ηγεμονία της νεοφιλελεύθερης αντίληψης για τη σχέση αγοράς και κοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό όσον αφορά τις γλώσσες ακούμε συχνά σχόλια με σατιρικούς τίτλους όπως McDonaldization ή Cocacolonization, πίσω από τους οποίους κρύβονται θέσεις όπως: απώλεια της ταυτότητας παντού, οι γλώσσες πεθαίνουν πιο γρήγορα από ποτέ προκαλώντας μια τεράστια απώλεια της γλωσσικής πολυμορφίας στον πλανήτη κ.λπ. Η διαπίστωση της

ομογενοποίησης επεκτείνεται και στο εσωτερικό της ίδιας γλώσσας με ισχυρισμούς όπως: το Διαδίκτυο επιβάλλει την ομοιομορφία στην αυτο-έκφρασή μας, η ανταλλαγή μηνυμάτων κειμένου μειώνει την εκφραστικότητα της γλώσσας, οι διάλεκτοι πεθαίνουν, κ.λπ. Πίσω από όλα αυτά ο βασικός ισχυρισμός είναι ότι η ποικιλομορφία εξαφανίζεται ή τουλάχιστον μειώνεται σημαντικά. Πράγματι, μετά τις εκτεταμένες γλωσσικές έρευνες της δεκαετίας του 1980, τώρα ξέρουμε ότι ο θάνατος των γλωσσών συμβαίνει σε μια μαζική και άνευ προηγουμένου κλίμακα. Ίσως οι μισές από τις γλώσσες του κόσμου απειλούνται τόσο σοβαρά, ώστε θα εξαφανιστούν κατά τη διάρκεια του αιώνα μας και δεν αντικαθίστανται. Η εξαφάνιση εκατοντάδων —ίσως χιλιάδων— γλωσσών είναι αναπόφευκτη. Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις απώλειας της ποικιλότητας αναλογικά πολύ μεγαλύτερης από την καταστροφή της ποικιλομορφίας του πλανήτη στην πανίδα και τη χλωρίδα: ενώ η βιοποικιλότητα απειλείται με εξαφάνιση σε ποσοστό 2%, στις γλώσσες αυτό το ποσοστό είναι περίπου 50% (Crystal, 2006). Απ' την άλλη πλευρά, όμως, μια σειρά ευνοϊκών παραγόντων ως προς τη διατήρηση της γλωσσικής ποικιλότητας και την ενίσχυση της γλωσσικής απόκλισης ισορροπούν τις αρνητικές προϋποθέσεις που προανέφερα.

Στην παγκόσμια ιστορία ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στην αναγνώριση μιας γλωσσικής ποικιλίας ως αποδεκτής και οδήγησαν μάλιστα και στην καθιέρωσή της ήταν η πολιτιστική-λογοτεχνική παραγωγή. Αυτό συνέβη και στην περίπτωση της επικράτησης της αττικής έναντι των άλλων αρχαίων ελληνικών διαλέκτων και στα νεότερα χρόνια, την εποχή της διαμάχης περί το γλωσσικό ζήτημα στην Ελλάδα, με την ενσωμάτωση των Επτανήσων και της αντίστοιχης σημαντικής λογοτεχνικής τους παραγωγής (Επτανησιακή Σχολή), η οποία βοήθησε να ενισχυθούν τα επιχειρήματα υπέρ της δημοτικής γλώσσας. Πιο πρόσφατα το σύνολο σχεδόν των Ελλήνων λογοτεχνών έχουν μιλήσει πολύ κολακευτικά για τη γλωσσική ποικιλία της ελληνικής και κάποιοι την έχουν μετουσιώσει σε πράξη, με κορυφαίους τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη στο πεδίο κυρίως της γεωγραφικής ποικιλίας και τον Κωνσταντίνο Καβάφη στο σύνολο της ελληνικής γλώσσας και σε συγχρονικό αλλά και διαχρονικό επίπεδο. Στην εποχή μας ο ρόλος της λογοτεχνίας ως παράγοντα διαμόρφωσης και «επιβολής» μιας γλωσσικής ποικιλίας έχει αδυνατίσει και παραχώρησε την πρωτιά στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία ασκούν καθοριστική επίδραση στις (και γλωσσικές) επιλογές των ανθρώπων.

Είναι εντυπωσιακό ότι στον χώρο των ΜΜΕ η αλλαγή στάσης απέναντι στη γλωσσική διαφορά εντοπίζεται με πολύ σαφή τρόπο στον γνωστό ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό BBC

σε μια κατά τα άλλα αρκετά συντηρητική βρετανική κοινωνία. Ενώ μόλις τριάντα χρόνια πριν, τη δεκαετία του 1980, εκφωνητές με διαλεκτική προφορά δεν ήταν ευπρόσδεκτοι στα κανάλια του BBC, ο ανταγωνισμός των περιφερειακών εμπορικών καναλιών είχε ως αποτέλεσμα οι ακροατές/ τηλεθεατές να θέλουν να ακούν τη φωνή και της δικής τους περιοχής ή πάντως να μην ακούν φωνές που αντιπροσωπεύουν ένα μόνο τμήμα της κοινωνίας, αυτό της «ανώτερης» τάξης, όπως είχε παραδοσιακά επικρατήσει. Έτσι, το 2005 το BBC υλοποίησε για πρώτη φορά στην ιστορία του οργανισμού πρόγραμμα με τον ενδεικτικό τίτλο «Φωνές», στο οποίο ενεπλάκησαν όλοι οι τοπικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί, οι οποίοι παρήγαγαν ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα χρησιμοποιώντας το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα. Μάλιστα, στην ιστοσελίδα που δημιουργήθηκε για τον ίδιο σκοπό (<http://www.bbc.co.uk/voices/>) δόθηκε η δυνατότητα στους ακροατές/ τηλεθεατές να συνεισφέρουν με πληροφορίες για την προφορά και τα άλλα χαρακτηριστικά των δικών τους τοπικών ιδιωμάτων. Η ανταπόκριση του κόσμου υπήρξε πολύ μεγάλη, ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου ή εθνικότητας, δεδομένου μάλιστα και του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της βρετανικής κοινωνίας. Όλο αυτό το υλικό φυλάσσεται στη Βρετανική Βιβλιοθήκη και στο Πανεπιστήμιο του Leeds (στο διαλεκτολογικό του κέντρο) για περαιτέρω μελέτη από την πλευρά των ειδικών. Όταν ένας οργανισμός όπως το BBC δίνει χώρο στην ανάδειξη της γλωσσικής ποικιλότητας, μάλλον το θέμα έχει λάβει σοβαρές διαστάσεις (βλ. και Crystal, 2006).

Και στα ελληνικά ΜΜΕ, όμως, εσχάτως, αναιρείται σε μεγάλο βαθμό η απλουστευτική αντίληψη ότι η παγκοσμιοποίηση προκαλεί μόνο πρακτικές ομογενοποίησης. Φαίνεται ότι μπορεί να δημιουργήσει και τάσεις απόκλισης, ενθαρρύνοντας την επιβεβαίωση της τοπικότητας, όπως προκύπτει από την τηλεοπτική προβολή γεωγραφικών διαλέκτων της ελληνικής —κυρίως μέσω τηλεοπτικών σειρών— με «έμφαση στην τοπικότητα». Η σύγχρονη Ελλάδα επιχειρεί, έτσι, να διαμορφώσει την εθνική της ταυτότητα σε σχέση με το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον τονίζοντας την ποικιλότητα και τον πλούτο της ελληνικής και μεταφέροντας το μήνυμα ότι μιλάμε διαφορετικά, αλλά τελικώς είμαστε όλοι Έλληνες, είμαστε ίδιοι όντας διαφορετικοί, πβ. (Στάμου & Ντίνας, 2011, σ. 302).

Η εξάπλωση μιας γλώσσας σε μεγάλα μήκη και πλάτη της γης —η οποία γίνεται για εξωγλωσσικούς λόγους, όπως η οικονομική ή πολιτιστική ακμή του λαού που τη χρησιμοποιεί, η μετατροπή της δηλ. σε lingua franca, έχει επιδράσεις και στη γλωσσική ποικιλότητα. Αυτό συνέβη και στα αρχαία χρόνια με την εξάπλωση της αττικής διαλέκτου —για λόγους που όλοι ξέρουμε— σε τόπους πολύ μακρινούς από την Αττική,

με αποτέλεσμα τη δημιουργία της ελληνιστικής κοινής, η οποία αποτέλεσε μέσα από τη μετεξέλιξή της τα επόμενα χρόνια τη βάση της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας. Έτσι, σαν μια άλλη εκδοχή του νόμου της «αφθαρσίας της ύλης», η γλωσσική ποικιλότητα επιβιώνει και η γλωσσική ομογενοποίηση αποτρέπεται μέσα από την εξαφάνιση γλωσσών, καθώς δε χρησιμοποιούνται πια, αλλά την ταυτόχρονη εμφάνιση νέων γλωσσικών μορφωμάτων ή μετεξελιγμένων μορφών μιας γλώσσας. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα στην εποχή μας αποτελεί η Αγγλική, η πιο παγκοσμιοποιημένη γλώσσα στις μέρες μας, απ' την οποία έχουν προέλθει ήδη πολλές τίτζιν και κρεολές γλώσσες, οι οποίες ήρθαν να αντικαταστήσουν τοπικές γλώσσες που υπό την επιρροή της Αγγλικής υποχώρησαν με τάση εξαφάνισης, πβ. τα Singlish στη Σιγκαπούρη, τα Taglish στις Φιλιππίνες, τα Malnglish στη Μαλαισία ως λίγα από τα δείγματα των Νέων Αγγλικών, που δείχνουν ότι η γλωσσική ομογενοποίηση δεν είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης. Τα Αγγλικά όμως αλλάζουν και μέσα στην ίδια τη χώρα τους, και μάλιστα στο Λονδίνο. Το γλωσσικό ιδίωμα των αυτοχθόνων Λονδρέζων (Cockney) εμφανίζει ήδη αρκετές παραλλαγές: Chinese Cockney, Bangla Cockney, Caribbean Cockney, κ.λπ. Επομένως στην ανησυχία κάποιων ότι τα Cockney πεθαίνουν η απάντηση είναι ότι δεν πεθαίνουν αλλά αλλάζουν (Crystal, 2006).

Κι αν η μίξη της «παγκόσμιας» με την ντόπια γλώσσα δεν οδηγεί πάντα στη δημιουργία μιας κρεολής, πάντως κι αυτή δε μένει αλώβητη από τη μεγάλη εξάπλωσή της μακριά από τα όρια της συμπαγούς γλωσσικής κοινότητας που τη μιλάει ως μητρική. Εύκολα μπορεί να διαπιστώσει κανείς, για παράδειγμα, ότι η υιοθέτηση της Αγγλικής ως δεύτερης ή και εναλλακτικής ξένης γλώσσας σε μια χώρα γρήγορα οδηγεί στην ενσωμάτωση σ' αυτήν ντόπιων γλωσσικών δομών και λεξιλογίου, πβ. τα «σουηδικά» ή τα «ελληνικά» αγγλικά. Είναι απλώς θέμα (αρκετού βέβαια) χρόνου να προκύψουν στο μέλλον και νέες σαφώς διαφοροποιημένες εκδοχές της Αγγλικής, όπως έχει ήδη συμβεί με τα αμερικανικά ή τα αυστραλέζικα αγγλικά, πβ. τα γνωστά ως παγκόσμια ή πολλαπλά αγγλικά. Η αγγλική, δηλαδή, καθώς γίνεται γρήγορα μια παγκόσμια γλώσσα εμφανίζει ταυτόχρονα εσωτερικές παραλλαγές (υποπολιτισμικές, εθνικές, επαγγελματικές κ.λπ.) οι οποίες αποκτούν όλο και περισσότερη σημασία, πβ. (Kalantzis & Cope, 2001, σσ. 215-216).

Ένας χώρος με ιδιαίτερη επίδραση στο θέμα της γλωσσικής διαφοροποίησης και της διεύρυνσης της γλωσσικής ποικιλότητας είναι αυτός της Τεχνολογίας (εκτενή συζήτηση για το θέμα βλ. στο Crystal, 2006). Σε όλη τη διάρκεια της γλωσσικής ιστορίας η

εμφάνιση ενός τεχνολογικού προϊόντος ασκούσε μικρή ή μεγαλύτερη επίδραση ανάλογα με τη σπουδαιότητά του στη γλωσσική διαφοροποίηση ήδη από την επινόηση της πένας και της μελάνης, οπότε διευρύνθηκαν οι δυνατότητες του γραψίματος με το χέρι με το πέρασμα από τη γραφή με σκληρά υλικά, όπως το μάρμαρο και η γραφίδα, σε πιο μαλακά και ευέλικτα και με τη δημιουργία διάφορων στιλ γραφής. Η μεγάλη επανάσταση στη γλώσσα έγινε με την εφεύρεση της τυπογραφίας, η οποία έδωσε εντελώς νέες διαστάσεις και δυνατότητες στη γλώσσα —στη γραπτή της κυρίως εκδοχή, αλλά όχι μόνο— και διεύρυνε τη γλωσσική ποικιλία με τα ποικίλα «εργαλεία» του γραπτού λόγου, όπως βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, και τους διαφορετικούς τύπους κειμένων, όπως αφίσες, διαφημίσεις, επιγραφές, που δόθηκε με την τυπογραφία η δυνατότητα να παραχθούν. Ο ερχομός του τηλεφώνου επηρέασε κυρίως τον προφορικό λόγο, ενώ στη συνέχεια ο τηλεγράφος πρόσθεσε καινούργια στιλ στον γραπτό λόγο.

Η επίδραση της τυπογραφίας στη γραπτή γλώσσα βρίσκει την αναλογική της έκφραση στην επίδραση που άσκησε το ραδιόφωνο στον προφορικό λόγο. Στο θέμα της γλωσσικής ποικιλομορφίας το ραδιόφωνο έδωσε τη δυνατότητα να ακουστεί η «άλλη φωνή», η αποκλίνουσα από τη νόρμα, η διαλεκτική, αλλά δημιούργησε και πολλές νέες κειμενικές ποικιλίες, όπως το δελτίο ειδήσεων, η ζωντανή ραδιοφωνική μετάδοση γεγονότων, ο σχολιασμός αθλητικών ή πολιτικών γεγονότων, οι κάθε είδους ραδιοφωνικές εκπομπές. Την κατάσταση αυτή ήρθε να διευρύνει η κινηματογραφική και ακόμα περισσότερο η τηλεοπτική εικόνα: νέες κινηματογραφικές και τηλεοπτικές κειμενικές ποικιλίες και νέες δυνατότητες γραπτής έκφρασης μέσω του γλωσσικού υπομνηματισμού της εικόνας.

Ο επόμενος μεγάλος σταθμός είναι το κινητό τηλέφωνο, το οποίο συνδυάζει τις (γλωσσικές) δυνατότητες του κλασικού τηλεφώνου αλλά και της τηλεοπτικής εικόνας θέτοντας όμως κάποιους σημαντικούς περιορισμούς λόγω του πολύ μικρού μεγέθους της εικόνας του, π.χ. το όριο των 150 χαρακτήρων για κάθε μήνυμα. Έτσι δημιουργήθηκαν νέες γλωσσικές συμβάσεις, όπως οι συντομογραφίες και οι νέες λέξεις-φράσεις που αποτελούνται από συνδυασμό γραμμάτων και αριθμών (πβ. στα ελληνικά: τπτ 'τίποτα', στα αγγλικά: cul8r 'see you later', κ.λπ.), για την οικονομικότερη και ταχύτερη ανταλλαγή μηνυμάτων και πληροφοριών. Το Διαδίκτυο, προς την ίδια κατεύθυνση, εκμεταλλευόμενο τις νέες τεράστιες τεχνολογικές δυνατότητες αλλά και λειτουργώντας κάτω από τους περιορισμούς που σχετίζονται με το ηλεκτρονικό υλικό και τις εφαρμογές, έφερε το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (email), τη σύγχρονη και ασύγχρονη διαδικτυακή επικοινωνία αλλά και πολλούς καινούργιους τύπους διαδικτυακών κειμένων (chat, blog,

tweet, προσωπική σελίδα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κ.λπ.), γεγονός που τροφοδοτεί τη γλώσσα με εντελώς νέα δείγματα γλωσσικής ποικιλίας.

3.3. Το Διαδίκτυο και η γλωσσική ποικιλότητα

Το Διαδίκτυο έχει επηρεάσει και θα επηρεάσει ακόμη περισσότερο στο μέλλον τη γλώσσα ξεπερνώντας και αφήνοντας μακράν πίσω του οποιαδήποτε άλλη τεχνολογική εφεύρεση του παρελθόντος. Κι ενώ θα περίμενε κανείς το Διαδίκτυο να λειτουργεί ομογενοποιητικά λόγω της παγκόσμιας επικράτησής του και της κυριαρχίας σ' αυτό της αγγλικής γλώσσας, φαίνεται να συμβαίνει και το αντίθετο: διευκολύνει —άρα και ενθαρρύνει— και την ανάδειξη της διαφορετικότητας. Κι αυτό συμβαίνει και σε διαγλωσσικό αλλά και σε ενδογλωσσικό επίπεδο, όπως θα επιχειρήσω να δείξω στη συνέχεια:

α. Καταρχάς το Διαδίκτυο έχει διαμορφώσει έναν ιδιαίτερο τύπο γλωσσικής επικοινωνίας (Netspeak τον αποκαλεί ο Crystal, 2006) και είναι αυτός που συχνά αποκαλείται «Επικοινωνία μέσω υπολογιστή» [Computer-Mediated Communication (CMC)], με σαφείς διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη χρήση της γλώσσας στα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας και με εμφανέστερο χαρακτηριστικό του τη δημιουργία ενός υβριδικού τύπου λόγου με την ανάμειξη χαρακτηριστικών και του προφορικού και του γραπτού λόγου. Η επικοινωνία μέσω υπολογιστή διαφέρει αισθητά από τον συμβατικό τρόπο επικοινωνίας, αρκεί να λάβει κανείς υπόψη του τις δυνατότητες επικοινωνίας μέσω email, chat ή και άλλων πιο σύγχρονων ακόμη επικοινωνιακών μέσων, όπως το facebook, το twitter, το instagram και το tiktok (όπου η πολυτροπικότητα είναι το κύριο χαρακτηριστικό με εξαιρετικά περιορισμένη τη χρήση του γραπτού λόγου) ή και τη δυνατότητα του χρήστη να χρησιμοποιεί ταυτόχρονα πολλά διαφορετικά κανάλια επικοινωνίας.

β. Το Διαδίκτυο έχει δώσει «βήμα επικοινωνίας» σε ομάδες ανθρώπων που δύσκολα θα μπορούσαν να το έχουν μέσω της τυπικής συμβατικής επικοινωνίας. Μια ομάδα πολιτών, για παράδειγμα, που ανήκουν σε μια εθνοτική ή/και γλωσσική μειονότητα η οποία δραστηριοποιείται στο πλαίσιο μιας άλλης κυρίαρχης ομάδας δύσκολα θα μπορούσε να εγκαταστήσει έναν διάλογο συμβατικής διαγλωσσικής επικοινωνίας με ένα έντυπο, π.χ. μια εφημερίδα ή περιοδικό. Ο λόγος είναι απλός: χρειάζονται τυπογραφικές εγκαταστάσεις που απαιτούν υψηλό κόστος λειτουργίας, για να τυπώσουν σε πολύ μικρό συνήθως τιράζ ένα τέτοιο έντυπο. Το κόστος γίνεται ακόμα μεγαλύτερο με κίνδυνο

ακύρωσης της δυνατότητας για επικοινωνία, αν η συγκεκριμένη γλώσσα απαιτεί τη χρήση ιδιαίτερου αλφαβήτου, π.χ. αραβικό, αρμενικό, κυριλλικό, γεωργιανό κ.λπ. Το ίδιο προβληματική είναι και η δυνατότητα έκφρασης διαλεκτόφωνων ομάδων, π.χ. Ποντίων, Κρητικών, Κυπρίων, ενδογλωσσικά, στο πλαίσιο της ίδιας γλώσσας. Με τη χρήση της Νέας Τεχνολογίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών και ιδιαίτερος του Διαδικτύου τα προβλήματα αυτά έχουν ξεπεραστεί. Κάθε υπολογιστής πλέον διαθέτει όλων των ειδών τα αλφάβητα στο λειτουργικό του σύστημα, υπάρχουν διαθέσιμες και ειδικές γραμματοσειρές για διαλεκτολογικές καταγραφές ακόμα και πολύ περιορισμένης εμβέλειας (πβ. <http://www.nured.uowm.gr/florinaserif>), τα διάφορα λειτουργικά συστήματα των υπολογιστών και του Διαδικτύου υποστηρίζουν την επικοινωνία όλων με όλους. Έτσι δίνεται χωρίς περιορισμούς δυνατότητα έκφρασης και ανταλλαγής μηνυμάτων και πληροφοριών, με αποτέλεσμα η γλωσσική ποικιλότητα να βρίσκει στη Νέα Τεχνολογία και ειδικότερα στο Διαδίκτυο τον καλύτερό της σύμμαχο.

γ. Αλλά και η εντελώς ιδιαίτερη προσωπική έκφραση και επικοινωνία με γνωστούς αλλά και αγνώστους είναι πλέον δυνατή και πολύ εύκολη στο Διαδίκτυο. Υπάρχουν πολλοί νέοι τρόποι επικοινωνίας, γνωστοί οι περισσότεροι ως κοινωνικά δίκτυα ή κανάλια κοινωνικής δικτύωσης, όπως το facebook και το twitter, αλλά και πιο «προσωπικοί» χώροι έκφρασης, όπως π.χ. το blog, το προσωπικό ηλεκτρονικό ημερολόγιο, μέσω των οποίων ο καθένας μπορεί να εκφράσει τις απόψεις του ή να επικοινωνήσει με όποιους επιλέγει ή/και τον επιλέγουν. Μέσα από τα κανάλια αυτά διαμορφώθηκαν ήδη τρόποι επικοινωνίας πολύ διαφορετικοί από τους συμβατικούς και ως τώρα γνωστούς και η γλώσσα βρίσκει σ' αυτά έδαφος να αναδείξει και πάλι την ποικιλομορφία της. Κι ο λόγος είναι απλός: οι μέχρι τώρα τυπικές μορφές επικοινωνίας, π.χ. επιστολή, ήταν τυποποιημένοι και είχαν διαμορφώσει κάποιους κανόνες τους οποίους έπρεπε ο κάθε χρήστης τους να τηρεί. Στο Διαδίκτυο δεν υπάρχει κανείς έλεγχος από κανέναν προς κανέναν, δεν υπάρχουν αυτοί που πρέπει να δώσουν την έγκρισή τους για τη δημοσίευση ενός κειμένου, και έτσι μέχρι που να αποκτήσει και η επικοινωνία μέσω Διαδικτύου τη δική της τυποποίηση —αν ποτέ καταστεί δυνατό με τις συνεχείς αλλαγές που συμβαίνουν σ' αυτό και με τα καινούργια εργαλεία επικοινωνίας που διαρκώς αναφέρονται— η ποικιλομορφία της έκφρασης θα είναι και στην περίπτωση αυτή ο κανόνας. Για πολύ καιρό στο προβλεπτό μέλλον —περισσότερο από κάθε άλλη περίοδο της γλωσσικής ιστορίας— θα βλέπουμε επικοινωνία μέσω email, chat, blog, facebook, twitter κ.λπ. η οποία θα κινείται πιο πολύ εκτός κανόνων και θα είναι ανεπεξέργαστη και ανέλεγκτη

παρά τυπική και συμμορφωμένη σε δεδομένους και αποδεκτούς από τη γλωσσική κοινότητα κανόνες.

4. Διαχείριση της γλωσσικής ποικιλότητας στο νέο περιβάλλον

Τη δημιουργία αυτού του ευνοϊκού κλίματος υπέρ της διατήρησης και ενδυνάμωσης της γλωσσικής ποικιλίας έρχεται να ενισχύσει και η επιστημονική κοινότητα σε επίπεδο ερμηνείας της νέας πραγματικότητας αλλά και της γλωσσοδιδακτικής αξιοποίησής της. Μια επαρκής θέση διατυπώθηκε με το γλωσσοεκπαιδευτικό κίνημα των Πολυγραμματισμών από τη γνωστή ως New London Group ομάδα έγκριτων (κοινωνιο)γλωσσολόγων και παιδαγωγών παγκοσμίως, οι οποίοι τον Σεπτέμβριο του 1994 στο New London του New Hampshire της Αυστραλίας έδωσαν έναν εντελώς νέο προσανατολισμό στην Παιδαγωγική του Γραμματισμού. Ονόμασαν τη νέα τους πρόταση Πολυγραμματισμοί, για να περιγράψουν από τη μια την αυξανόμενη σημασία της πολιτισμικής και γλωσσικής πολυμορφίας και από την άλλη την επίδραση των νέων επικοινωνιακών τεχνολογιών (βλ. συνολική παρουσίασή της στο Kalantzis & Cope, 1997, σσ. 680-695).

Όσον αφορά τη γλωσσική ποικιλότητα και πολυμορφία οι εισηγητές της πρότασης παραδέχονται ότι κάθε μέρα «είμαστε αναγκασμένοι να διαπραγματευόμαστε τις διαφορές τόσο στις τοπικές μας κοινότητες όσο και στην εργασιακή και κοινοτική μας ζωή, που όλο και περισσότερο διασυνδέονται παγκοσμίως». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αγγλική γλώσσα: ενώ εξελίσσεται ολοένα σε παγκόσμια γλώσσα (*lingua mundi*) και κοινή παγκόσμια γλώσσα του εμπορίου, των μέσων μαζικής επικοινωνίας και της πολιτικής (*lingua franca*), την ίδια στιγμή «διασπάται σε πολλές και όλο και περισσότερο διαφοροποιημένες αγγλικές, που σηματοδοτούνται από την προφορά, την εθνική καταγωγή, τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και την επαγγελματική ή τεχνική κοινότητα». Αυτή η νέα πραγματικότητα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι «πέρασαν οι μέρες που η εκμάθηση μιας μοναδικής και τυποποιημένης εκδοχής της (αγγλικής) γλώσσας ήταν αρκετή». Να ένα παράδειγμα: όποιος στην Ινδία μαθαίνει αγγλικά είναι επαρκής χρήστης σε ένα αυστηρά εθνικό επίπεδο, αλλά, αν θέλει να δραστηριοποιηθεί σε διεθνές επίπεδο, πρέπει να μάθει, π.χ., αμερικάνικη προφορά παρακολουθώντας διαδικτυακά μαθήματα. Επομένως δεν πρόκειται για εκμάθηση γλώσσας αλλά για ύφος, ένα μέρος της γλώσσας κομμένο και ραμμένο στις ανάγκες και τις απαιτήσεις του πελάτη στον δεδομένο χωροχρόνο. Οι «πελάτες» δεν καλούνται να

«αγοράσουν» τη γλώσσα (αφού ήδη μιλούν αγγλικά) αλλά όλο το δεικτικό (ιδεολογικό) πακέτο [“indexical (ideological) package”] που τη συνοδεύει (Blommaert, 2010, σ. 22).

Επομένως για τους Πολυγραμματισμούς η γλωσσική πολυμορφία καθίσταται ένα όλο και πιο κρίσιμο τοπικό ζήτημα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης των επικοινωνιών και της αγοράς εργασίας. Το δεύτερο θεμελιώδες χαρακτηριστικό της πρότασης των Πολυγραμματισμών είναι η πολυτροπικότητα στην παραγωγή του νοήματος υπό την επίδραση των νέων επικοινωνιακών τεχνολογιών, μια ακόμα εκδοχή της (και γλωσσικής) ποικιλότητας. Η νέα πολυτροπικότητα στην παραγωγή νοήματος στον παγκόσμιο ιστό (World Wide Web), για παράδειγμα, με τα διαδραστικά πολυμέσα, την επιτραπέζια τυπογραφία, τη χρήση γραπτών και οπτικών μηνυμάτων στο ίδιο «κείμενο», επιβάλλουν την καλλιέργεια ενός πολυτροπικού γραμματισμού (Kalantzis & Cope, 1997, σ. 681).

Οι δύο αυτές εξελίξεις μεταμορφώνουν και την ουσία, το «τι», αλλά και την παιδαγωγική, το «πώς», της διδασκαλίας του γραμματισμού σε όλες τις γλώσσες του κόσμου, καθώς οι παλιές παιδαγωγικές επιλογές μιας επίσημης και τυποποιημένης (standard) γραπτής γλώσσας που έπαιρνε τα χαρακτηριστικά εθνικής νόρμας δεν έχουν πια τη χρησιμότητα που είχαν κάποτε, τον καιρό της δημιουργίας των εθνικών κρατών (Hagège, 1999, σ. 202). Οι Πολυγραμματισμοί σε αντικατάστασή τους προτείνουν «μια ανοιχτή και ευέλικτη λειτουργική γραμματική, που βοηθά τους μαθητές της γλώσσας να περιγράψουν τις γλωσσικές διαφορές (πολιτισμικές, υπο-πολιτισμικές, περιφερειακές/εθνικές, τεχνικές, συμφραστικές κ.λπ.) και τους πολυτροπικούς διαύλους του νοήματος, που σήμερα είναι τόσο σημαντικοί για την επικοινωνία».

Αφού η παγκόσμια γεωπολιτική έχει μεταβληθεί προς την κατεύθυνση της διεύρυνσης και εμβάθυνσης της πολιτισμικής και γλωσσικής πολυμορφίας, τα σχολεία πρέπει να είναι σε θέση να την υπηρετήσουν. Γι' αυτό μαζί με την Παιδαγωγική του Γραμματισμού θα πρέπει να αλλάξουν και τα σχολεία. «Η τοπική πολυμορφία και η παγκόσμια διασύνδεση δεν σημαίνουν μόνο ότι δεν μπορεί να υπάρξει πρότυπο. Σημαίνουν επίσης ότι η πιο σπουδαία δεξιότητα που πρέπει να μάθουν οι σπουδαστές είναι να χειρίζονται διαλέκτους, ύφος, σημειολογικές διαφορές, αλλαγή κωδίκων, διαγλώσσες και υβριδικά διαπολιτισμικά είδη λόγου» (Kalantzis & Cope, 1997, σ. 685). Στο επίπεδο των ευρύτερων συλλογικών μορφωμάτων «τα κράτη πρέπει να ξαναγίνουν ισχυρά, όχι όμως για να επιβάλουν πρότυπα. Πρέπει να γίνουν ισχυροί ουδέτεροι διαμεσολαβητές της διαφοράς. Το ίδιο θα πρέπει να ισχύει και μέσα στα σχολεία. Το ίδιο και στην παιδαγωγική του γραμματισμού» (Kalantzis & Cope, 1997, σ. 685). Μια τέτοια αντίληψη

της διαφορετικότητας ως παραγωγικής πηγής στην οποία οι διαφορές είναι ο κανόνας μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο συνεκτική κοινωνικότητα, που «είναι η βάση για τη μεταεθνικιστική έννοια του κοινού σκοπού, η οποία πλέον είναι απαραίτητη για μια ειρηνική και παραγωγική παγκόσμια τάξη» (Kalantzis, 1997), όπως αναφέρεται στο (Kalantzis & Cope, 1997, σ. 685).

Η αποδοχή και πολυγραμματιστική διαχείριση της πολιτισμικής και γλωσσικής πολυμορφίας είναι δυνατόν να αποβεί παιδαγωγικώς πολλαπλά ωφέλιμη, καθώς μπορεί να αποτελέσει ισχυρό κεφάλαιο και για τη διαμόρφωση νέων χώρων της κοινωνίας των πολιτών και νέων εννοιών της ιδιότητας του πολίτη και όχι απλώς μια ευκαιρία για καλύτερες «υπηρεσίες» προς τις «μειονότητες». Ένας τέτοιος παιδαγωγικός προσανατολισμός θα είναι ωφέλιμος και για τα παιδιά του «κυρίαρχου ρεύματος», καθώς «όταν οι μαθητές αντιπαραβάλλουν διαφορετικές γλώσσες, διαφορετικά είδη λόγου και ύφη και διαφορετικές προσεγγίσεις, έχουν ουσιαστικό κέρδος όσον αφορά τις μεταγνωστικές και μεταγλωσσικές ικανότητές τους, αλλά και την ικανότητά τους να συλλογίζονται κριτικά για σύνθετα συστήματα και τις αλληλεπιδράσεις τους» (Kalantzis & Cope, 1997, σ. 685).

Στο καθαρά παιδαγωγικό πεδίο, στην παιδαγωγική των πολυγραμματισμών, βλ. (Ντίνας, 2013), η ποικιλότητα είναι ένας από τους δύο κρίσιμους παράγοντες/πλευρές του Σχεδίου. Ξεκινώντας από την ποικιλότητα της γλώσσας (τις διαφορετικές προφορές, τα διαφορετικά επίπεδα ύφους και τις διαφορετικές διαλέκτους, που εξυπηρετούν μέσα στην ίδια κοινωνία διαφορετικούς σκοπούς ή χρησιμοποιούνται από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες) και με μοχλό την ενεργό συμμετοχή και την υποκειμενικότητα του μαθητή επιχειρεί να καταστήσει τη γλώσσα βάση μιας πολιτισμικής αλλαγής, καθώς η γλώσσα είναι ταυτόχρονα σχεδιασμένη πηγή αλλά η προϋπόθεση για τον σχεδιασμό του κοινωνικού μας μέλλοντος.

Στο σημείο αυτό οι πολυγραμματισμοί τέμνονται με τις επιδιώξεις του Κριτικού Γραμματισμού, κατά την παιδαγωγική οπτική του οποίου είναι: «ένα πρόγραμμα με το οποίο οργανώνουμε και διδάσκουμε γλώσσα με στόχο να συνδέσουμε το πώς μέσα από τη γλώσσα μεταδίδουμε ή αμφισβητούμε νοήματα που κυριαρχούν στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο» (Χατζησαββίδης κ.ά, 2011). Στο πλαίσιο της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού η επίγνωση της λειτουργίας της γλωσσικής ποικιλότητας (γεωγραφικής, κοινωνικής, καταστασιακής, «τροπικής» κ.λπ.) παίζει πολύ σπουδαίο ρόλο, καθώς μέσα από τις διαφορετικές γλωσσικές επιλογές «δείχνει» κάθε φορά με

τρόπο σαφή τα διαφορετικά κοινωνικά ή/και πολιτισμικά νοήματα που υποκρύπτονται στο μήνυμα. Στα προγράμματα σπουδών που εδράζονται στις αρχές του κριτικού γραμματισμού και υιοθετούν τις διδακτικές επιλογές της παιδαγωγικής του οι κοινωνικές και γλωσσικές διαφορές των μαθητών της τάξης λαμβάνονται πολύ σοβαρά υπόψη και γίνονται αντικείμενο διδακτικής διαπραγμάτευσης με απόλυτο σεβασμό. Η υφολογική ποικιλία που προκύπτει ως αποτέλεσμα αυτών των διαφορών των οποίων φορείς είναι οι μαθητές μιας τάξης που εμφορείται από τις αρχές της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού γίνονται αντικείμενο διδακτικής εκμετάλλευσης.

Είναι ενθαρρυντικό ότι -σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε παλιότερα- οι νέες αυτές γλωσσοδιδασκτικές επιλογές έχουν υιοθετηθεί στα νεότερα προγράμματα σπουδών γλωσσικής διδασκαλίας Ελλάδας και Κύπρου, τα οποία στηρίζονται θεωρητικά στον κριτικό γραμματισμό. Ενδεικτικά και σε ό,τι αφορά την ένταξη της γλωσσικής ποικιλότητας σ' αυτά:

α. στο Πρόγραμμα Σπουδών Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Κύπρου (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, 2010, σ. 5) αναφέρεται ότι:

Η νέα ελληνική δεν νοείται ως ένα στατικό σύστημα που ταυτίζεται με την πρότυπη γλώσσα, αλλά ως ένας δυναμικός οργανισμός που ενέχει ποικιλότητα, τόσο γεωγραφική όσο και κοινωνιογλωσσική και υφολογική, και που χρησιμοποιείται με ευέλικτο τρόπο, για να κωδικοποιήσει κοινωνικά και πολιτισμικά νοήματα. Μέρος της γλωσσικής καλλιέργειας επιπλέον θεωρείται και η ικανότητα δημιουργικής αξιοποίησης της ποικιλότητας εντός της μητρικής γλώσσας αλλά και η ικανότητα συγκριτικής αποτίμησης των ρόλων και των λειτουργιών της μητρικής ποικιλίας σε σχέση με άλλες γλώσσες ή ποικιλίες που μπορεί να συνυπάρχουν στη σχολική κοινότητα αλλά και σε άλλες εξωσχολικές κοινότητες.

β. στο (πilotικό) Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Λογοτεχνίας για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011, σ. 9) αναφέρεται ανάμεσα στους σκοπούς:

Επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες: ... να κατανοούν ότι οι αποκλίσεις (μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου) οφείλονται είτε σε ιστορικούς λόγους είτε στην ύπαρξη γλωσσικής ποικιλότητας, τόσο γεωγραφικής όσο και κοινωνικής [...] να κατακτήσουν πτυχές της σύνταξης της πρότυπης γλώσσας που ενδεχομένως δε γνωρίζουν (π.χ. αρχαιοπρεπείς συντακτικές δομές, δομές της πρότυπης γλώσσας που αποκλίνουν από

αυτές των τοπικών ποικιλιών)· να αποτιμούν κριτικά τη συντακτική και μορφολογική ποικιλότητα.

γ. στο Πρόγραμμα Σπουδών γλωσσικής της Α' Λυκείου, τέλος, αναφέρεται ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες επιδιώκεται:

Να κατανοήσουν ότι η γλωσσική ποικιλότητα αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό των γλωσσών —άρα και της ελληνικής, να μπορούν να την ερμηνεύουν (ιστορικά και κοινωνικά), να μπορούν να τη διαχειρίζονται ανάλογα με τις απαιτήσεις της επικοινωνιακής περίπτωσης και να κατανοούν ότι συχνά αυτή συνδέεται με τη γλωσσική εμπειρία και την ταυτότητα / τις ταυτότητες των ομιλητών και των ομιλητριών (Υπουργείο Παιδείας, 27/6/2011, 21052).

5. Επίλογος

Όπως έχει φανεί, μέσα στο γενικότερο ευνοϊκό πολιτικό και κοινωνικό κλίμα παράγεται πλέον ένα νέο ήθος επικοινωνίας, όπου η πολυμορφία αντιπροσωπεύει μια νέα πρόκληση. Υπάρχουν ασφαλώς επιμέρους διαφορές και τα μπρος-πίσω των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία πάντα αντανακλούν ιδεολογικές απόψεις, στάσεις και επιδιώξεις ως προς τη γλωσσική πολυμορφία και ετερότητα. Σε όλες τις εκδοχές της που προσπάθησα να σκιαγραφήσω αλλά και σε πολλές άλλες που αναμένεται μετά βεβαιότητας να εμφανιστούν επιβεβαιώνεται ότι ποικιλίες χάνονται αλλά η ποικιλότητα μένει και επαληθεύεται η ορθότητα του ισχυρισμού του Crystal (2006) ότι όσον αφορά τη γλωσσική ποικιλότητα μάλλον «δεν έχουμε δει τίποτα ακόμα».

Βιβλιογραφία

- Κασκαμανίδης, Γ., & Ντίνας, Κ. (2004). Γλωσσική «ανακύκλωση»; Η παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση της ποντιακής. *Γλώσσα*, 58.
- Ντίνας, Κ. (2013). Η γλωσσική ποικιλότητα στο πλαίσιο της παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού. Στο Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (επιμ.), *Γλώσσα και Σύγχρονη (Πρωτο)σχολική Εκπαίδευση. Επίκαιρες προκλήσεις και προοπτικές* (σσ. 265-303). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας, της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας & Γραμματείας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. (2010). *Πρόγραμμα Σπουδών Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Στάμου, Α., & Ντίνας, Κ. (2011). Γλώσσα και τοπικότητες: Η αναπαράσταση γεωγραφικών ποικιλιών στην ελληνική τηλεόραση. Στο Γ. Πασχαλίδης, Ε. Χοντολίδου & Ι. Βαμβακίδου. (Επιμ.), *Σύνορα, Περιφέρειες, Διασπορές* (σσ. 289-305). University Studio Press.
- Τσιτσιπής, Λ. (2001). Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας*.
- Υπουργείο Παιδείας. (27/6/2011). Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α' τάξης Γενικού Λυκείου (ΦΕΚ 1562). Υπουργείο Παιδείας.
- Χατζησαββίδης, Σ., Κωστούλη, Τ., & Τσιπλάκου, Σ. (2011). *Η Πρόταση για τη Διδακτική της Γλώσσας: Κριτικός Γραμματισμός και Νέες Κειμενικές Πρακτικές στο Σχολείο*. Επιμόρφωση Συμβούλων Ελλήνων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου.
- Χριστίδης, Α.-Φ. (2001). Γλωσσική εκπαίδευση και γλωσσικός αποκλεισμός. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σσ. 264-269). Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Χριστίδης, Α.-Φ. (Επιμ.). (1999). «Ισχυρές» και «Ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού. *Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου*. Θεσσαλονίκη.
- Blommaert, J. (2010). *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2006). *Diversity? We ain't seen nothin' yet*. Ανάκτηση 25/06/2021 από http://www.davidcrystal.com/DC_articles/Langdeath3.pdf.
- Gal, S. (1993). Diversity and contestation in linguistic ideologies: German speakers in Hungary. *Language in Society*, 22, 337-359.
- Hagège, C. (1999). *Το παιδί ανάμεσα σε δύο γλώσσες*. Αθήνα: Πόλις.
- Kalantzis, M. (1997). Multicultural citizenship. In W. Hudson (Ed.), *Rethinking Australian Citizenship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalantzis, M., & Cope, B. (1997). Πολυγραμματισμοί: επανεξέταση του τι εννοούμε γραμματισμό και τι διδάσκουμε ως γραμματισμό στα πλαίσια της παγκόσμιας πολιτισμικής πολυμορφίας και των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *«Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού*. (σσ. 680-695). Θεσσαλονίκη.

- Kalantzis, M., & Cope, B. (2001). Πολυγραμματισμοί. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Silverstein, M. (1979). Language structure and linguistic ideology. In P. R. Clyne, W. F. Hanks & C. L. Hofbauer (Eds.), *A Parasession on Linguistic Units and Levels*. Chicago Linguistic Society.
- Trudgill, P. ([1974] 1995). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books.
- Weinrich, U. ([1953] 1974). *Languages in Contact: Findings and Problems*. Paris: Mouton.